

A GULLIVER ÉS A POKOL UTÁN

Gilgames – az elektronika nyelvén

A képernyőn gőzölő, lassan buborékoló higanytenger, amelyen veregő testtel evez egy férfi, majd partra lép és porrá omlik. A mesebeli próbatételt nem teljesítette; ugyanazzal az evezővel kétszer érintette a higanyhullámokat.

A stúdióban apró, higanszerű folyadékkal telt térplasztikát látunk, a csónak hét centiméteres, az előbb látott hatalmas fémnövények és fémdombok 5–6 centiméteresek.

Másutt üveghalmazok és kristálytelepek, elektronikusan megsokszorozott, virágszerűen lüktető, egyetlen sugárból térformává épülő, sohasem látott és mégis eleven, szinte tapintható élőlényszobrok, óriásivá nagyított, különös növények, cseréptetőre emlékeztető, felnagyított lepkeszárnyépületek, apró tornyok és domborművek sokaságából összeálló, de a képernyőn lélegzetállítóan valóságos és hatalmas toronyvárosok, palotabelsők.

Ezeket a képeket a televízió IV-es stúdiójában láttam, ahol néhány napja fejezte be *Rajnai András* a *Gilgames* tévéváltozatának felvételeit.

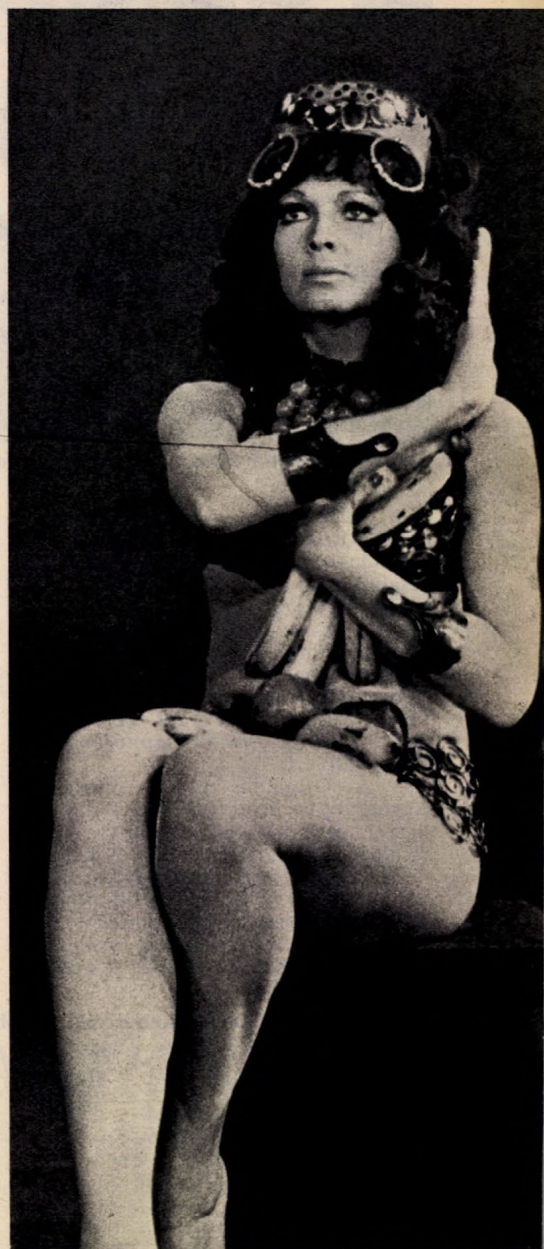
A rendező, *Rajnai András* arra kér, ne a látványról írjak, mert ezek a külsőségek eddig már sokszor megtévesztették a sajtót, a kritikát, a közönséget. Két korábbi alkotásának, a *Gullivernek* és a *Pokolnak* a fogadtatására hivatkozik.

— Tudom, hogy kérésemet nehéz teljesíteni, hiszen abból a tényből kiindulva, hogy látszólag a semmiből teremtünk világokat, városokat, üveg-tornyokat és csillogó palotákat, a legtöbben azt képzelik, hogy mi technikusok vagyunk, akik olcsó eszközökkel és trükkökkel készítünk olcsóbb műsorokat.

— Pedig nem erről van szó — folytatja vitázó hangszíjjal *Rajnai*. — Műsoraink valóban kevesebbe kerülnek, mintha a felvételeket valóságos díszletek között folytatnánk. De ez semmiféle művészi kompromisszummal nem jár nálunk! Sőt! Olyan helyzeteket, környezeteket tudunk a képernyőre varázsolni, amelyeket a hagyományos eszközökkel előállítani sok esetben talán nem is lehetne. A jelentősége még az is, hogy más, nem egyetlen helyszínen játszódik, mint a hagyományos tévéjáték, nem habarszerű díszletfalak között, hanem sok száz anyagszerű üveg, fém és márvány anyagú mesterséges térben, amely valóságosnak hat. Ennek tökéletes megvalósításához új dramaturgiát, új rendezésmódot, új felvételtechnikát kell kidolgozni. Ennek az útnak még eléggé az elején vagyunk.

— Gondolom a különleges körülmények a hagyományostól eltérő színjátszási stílust is igényelnek!

— Valóban. A színész nem játszhat úgy, mint a színházban, vagy egy hagyományos filmforgatáson vagy tévéjáték-felvételen. Nem díszletben áll,

Istár, a szerelem és termékenység istennője (Tordai Teri)

(Fotó: Zánki Pil Zsuzsa)

hanem üres térben, egy bevilágított kék háttér előtt. Nem kap tárgyi fogódzót, nincs talaj a lába alatt, nincs táj a háta mögött, nincsenek valóságos bútorok körülötte, nincs semmi sem, csak a teste, a hangja — és a képzelőereje. Ha a színésznek munkaeszköze a képzelőerő, itt százszorosan az: neki kell elhítenni, érzékeltetni, hogy valóban ott van a térben, hogy lába kőpadlónak ütődik vagy homokba süpped, hogy a forráság elcsigázza vagy hogy a hideg borzongatja, úgy

Gilgames (Bujtor István) és Enkidu (Tolnay Miklós) a „blue box”-ban

kell leülnie egy egyszerű kockára, mintha aranytrónusra ülne. Mindezek a nehézségek, a szokásostól eltérő követelmények a gyakorlatban úgy tükröződtek, hogy a rendezői munkám 70 százalékát a színészkeresés tette ki. Most a Gilgamesben ideális partnereket találtam. Élmeny volt számomra együtt dolgozni a címszerepet alakító Bujtor Istvánnal, Tordai Terivel, aki Istárt alakítja és Istár papnőjével, Sáfár Anikóval.

— A Gilgames-eposzt nyáron az Agyagtáblák üzenete címmel nagy sikerrel mutatta be Kazimir Károly rendezésében a Körszínház. A két rendező között volt valamiféle alkotói kapcsolat? Az Agyagtáblák üzenete hatott a Rajnai-féle Gilgamesre?

— A Gilgamest egyszer már 1969-ben elkészítettem, jórészt hagyomá-

nyos módszerekkel. A mostanihoz képest sokkal több eredeti szöveget használtunk, a főszereplőket eredeti asziszr—babilon szobrok „alakították”. Természetesen láttam a Körszínház előadását és hasznos, tanulságos eszmecsere-t is folytattam Kazimirral. A két mű azonban lényegesen eltér egymástól. Akit ugyanis az eredeti eposz érdekel, eredeti szövegszépségével, részleteivel, megnézheti a Thália Színházban, ahol az alkotók magukra vállalták a népművelés minden gyötrelmét és szépségét.

— S mi másra vállalkozik a tévé?

— Mi másféle gyötrelmet és másféle felelősséget vállalunk. Új, látványos képi eszközeinkkel elsősorban a nagyközönséghez szóló, önálló, szórakoztató művészet formáit keressük. A műsor alcíme is erre utal: Egy ókori hős

fantasztikus kalandjai. A műben a látványos, kalandos elemeket sűrítettük. Szinte alig hangzik el egy-két szövegrészlet; párviadatok, varázslatok, népmesei próbatételek váltják egymást egyre gyorsuló ritmusban. Szándékunk szerint a mi Gilgamesünk egyáltalán nem tekinthető egy irodalmi mű adaptációjának, önálló televíziós művet akartunk létrehozni, az ősi eposz alapján.

— Állandóan többszámot használ!

— A televízió kollektív műfaj, de az ilyen jellegű művek létrehozása különösen jó és magas színvonalú csapatmunkát igényel. Talán el sem beszélhetett volna a Gilgames Gyökér András műszaki vezető, Nagy Sándor díszlettervező és Bónis Gyula vezetőoperátor — hogy csak néhány nevet említek — ötletgazdag és őszintén mondom: áldozatos munkája nélkül.

— A Magyar Televízióban, 1975-ben könnyű vagy nehéz volt-e egy ilyen, a megszokottól meglehetősen eltérő művet létrehozni?

— Könnyebb, mint a Gullivert és a Poklot. A Gilgames az önálló Kísérleti Televíziós Csoport első alkotása. Ezt az elektronikus kutatócsoportot — nem minden előzmény nélkül — ez év májusában hozta létre a Televízió vezetősége. Az „alapító” igazgatói utasítás többek között a következőket tartalmazza: „A csoport célja, hogy kuttassa az elektronika művészi felhasználásának lehetőségeit és a kísérletek során olyan tévéjátékokat hozzon létre, melyek utat mutatnak az elektronika vizuális lehetőségeinek fokozottabb hasznosítására. A csoport köteles az elektronikus módszerekkel való kísérletezést minden olyan területre kiterjeszteni, ahol ezt igénylik.”

— Mindez hogyan jelentkezik a gyakorlatban?

— A csoport, amelyet ketten alkotunk Jánosi Antal dramaturggal, közvetlenül Szinetár Miklós művészeti igazgatóhoz tartozik. Ő fogadja el a forgatókönyvet, a kész művet, ő minősít bennünket. Egyszóval, ő a főnökünk. Évente két műsort a Drámai és Irodalmi Főosztály, egy műsort pedig a Zenei és Szórakoztató Főosztály kapacitásából készíthetünk.

— Ez a fajta önállóság nem tipikus a televízióban!

— Nem. De hát a mi törekvéseinket nem lehetett egyik meglevő osztály kereteibe sem beszorítani. A fő műsoridőbe akarok dolgozni, mivel mindenki számára érthető műveket szeretnék készíteni, amelyeknek kell a nagy közönség. A rendezőkollégákkal való kapcsolatomban sem volt mindig felhőtlen. Ha valaki újat talál ki, megbontja a hagyományos értékrendszert, ez pedig mindig viharokat vált ki. De már találtak számomra egy skatulyát, amelyben én is jól érzem magam. Az évi három mű létrehozásának lehetőségével, amelyek egyébként is sok mindenben különböznek a zömtől, még csak konkurrenciát sem jelentek számukra. Így hát tulajdonképpen jól érzem magam: dolgozom.

— Tervek?

— Izgalommal várom a Gilgames még ez évben esedékes bemutatóját és fogadtatását. Már javában folynak újabb vállalkozásunk, Az orchideák bolygója tévéváltozatának előkészületei. A felvételekre novemberben kerül sor.

Feledy Péter

A IV. stúdió a makettekkel, a világosítóhídról a Gilgames felvételei közben

